

AŞKÎ VE HEFT PEYKER ÇEVİRİSİ

GÜNAY KUT (ALPAY)

British Museum'daki çalışmalarım sırasında 15. yüzyıl şairlerinden olan Aşkî'ye ait bir *Heft Peyker* çevirisi ile karşılaştım. İran, Osmanlı ve Çağatay Edebiyatlarında bu konu birçok şair tarafından, hikâyenin aslına bağlı kalmak üzere başka başka şekillerde işlenmiştir¹.

İlk kez Genceli Nizâmî (1150-1214?)'nin *Taberi* ve *Şeh-name*'den yararlanarak ele aldığı, aynı zamanda da tarihi gerçeklere dayanan bu konuyu daha sonra Anadolu Türk şairleri üzerinde pekçok etkileri görülen Emir Husrev Dihlevî (1253-1325) *Heşt Behişt* adı ile yine mesnevi tarzında işlemiştir. Konu bir ek hikâye ile Nizâmî'ninkinin aynıdır ve Nizâmî'nin eserine bir naziredir². Çağatay Edebiyatının en meşhur şairi Ali Şir Nevai (1441-1501) ise eserini *Seb'a-i Seyyare* diye adlandırır. Fakat, Ali Şir Nevai'nin diğer mesnevilerinde de gördüğümüz gibi (örneğin: *Ferhad ü Şirin*) mesnevinin esas konusu aynı olmakla beraber içindeki yedi hikâye tamamen değişiktir³. Bu adda Anadolu'da Subhizade Feyzi (ölm. 1739/40)'nin hamsesi içinde bir mesnevi görürsek de mesneviye konu olan hikâyeler ayrı mahiyettedir. Subhizade Feyzi'nin bu mesnevisinin ismi *Heft Seyyâre*'dir⁴. Cami ile akraba olan Hatifi (ölm. 1521) ise *Heft Manzar* adlı mesnevisini yine Nizâmî'nin eserini örnek alarak yazmıştır⁵.

Bursalı Lamiî (ölm. 1531)'nin *Heft Peyker* çevirisine gelince, Lamiî'nin bu çeviriyi bitiremeden öldüğünü ve damadı Ruşenizâde'nin bu eseri onun

¹ Hikmet T. İlaydın, *Behrom-ı Gûr Menkabeleri*, Türkiyat Mecmuası, C.V., İstanbul 1936., s. 275-290.

² M. Hidayet Hosein, *Husrev*. İA.

³ Janos Eckmann, *Die tschaghataische Literatur*, Philologiae Turcicae Fundamenta, C.II., Wiesbaden 1964., s. 343-346; Ağâh Sırrı Levend, *Ali Şir Nevai*, C.I., Türk Tarih Kurumu Basınevi., Ankara 1965., s. 126-150.

⁴ Ağâh Sırrı Levend, *Feyzi'nin Bilinmeyen Hamsesi*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1955., s. 143-152, İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu., İstanbul 1961. s. 192.

⁵ Hikmet T. İlaydın, *adı geçen makale*.

ölümünden sonra bitirdiğini *Keşfu'z-Zunun*'dan öğreniriz⁶. 15. yüzyılda Kutsi Çelebi (Fatih devri şairlerinden), Trabzonlu Ramazan (ölm. 1531) ve Hayati (15. yüzyıl)'nin de *Heft Peyker* çevirileri vardır⁷. Bundan başka Nev'izâde Atayî (1583-1635)'nin hamsesindeki *Heft H'ân* mesnevisini⁸ ve Emin Yumni'nin 7 ciltlik düzyazı *Tercüme-i Hikâye-i Heft Peyker*'ini de burada anmak yerinde olur⁹.

Makalemin konusu olan Aşkî'nin *Heft Peyker* adlı mesnevisi Nizamî'nin eserinin çevirisidir ve bugünkü bilgimize göre henüz başka bir kopyesi yoktur. Bu yazma British Museum'a *A History of Ottoman Poetry* yazarı E.J.W. Gibb'in armağanıdır. Gibb, kitabının ikinci cildinde kendi yazmalarının bir listesini verirken Aşkî'nin bu eserini de sayar¹⁰. Yine aynı eserde Nizamî'nin *Heft Peyker* adlı mesnevisinin Latifi'nin ileri sürdüğü gibi Ulvi (15. yüzyıl, II. Murat devri) çevirisi olmayıp Aşkî çevirisi olabileceğini tartışmaktadır¹¹. Gerçekten de Ulvi'nin *Heft Peyker*'inden bahseden kaynaklar olmasına rağmen böyle bir eser şimdiye dek ele geçmemiştir.

Aşkî Kimdir: Klâsik Divan Edebiyatında Aşkî mahlâsını kullanan 13 şair vardır. 1971 yazında Sayın Agâh Sırrı Levend'i ziyaretim sırasında kendisine Aşkî'nin *Heft Peyker*'i üzerinde çalıştığımдан bahsetmiştim. Fişlerini çıkararak hemen bana Aşkî'lerin bir listesini verdi. İşte elimdeki bu listeye göre tam 13 tane Aşkî vardır. Eğer mesnevinin sonunda tercüme tarihini belirten bir beyit olmasa idi, eserin hangi Aşkî'ye ait olduğunu bulmak pek zor olurdu. Bu beyitten anlaşıldığına göre Aşkî tercümesini 861/1456-7 yılında tamamlamıştır. Demek ki eserin sahibi, tezkirelerin kendisinden Fatih devri şairi olarak bahsettikleri Aşkî Mehmet Efendi'dir. Latifi'ye bakılırsa şiiri hiç de güzel olmadığı halde rütbesi yüksektir. Ayrıca günde yüz akçelik bir görevi olduğunu kimi şairlerin buna içerlediğini hatta bu haksızlığa beyitler bile yazdıklarını kaydeder¹². Bu beyitlerden birisi şöyledir:

⁶ Katip Çelebi, *Keşfuzzunun*, C. 2. İstanbul 1943. s. 2045.

⁷ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatında Hikâyeler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1967., Ankara 1968. s. 106; Agâh Sırrı Levend, *Hayatinin İskendernamesi*, Türk Dili., Ocak 1952., sayı 4., s. 196-201.

⁸ İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu., İstanbul 1961. s. 176-188.

⁹ Emin Yumni, *Tercüme-i Hikâye-i Heft Peyker*., İstanbul 1289.

¹⁰ E.J.W. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*., C. II., London. 1902., s. XVIII.

¹¹ E.J.W. Gibb, *adı geçen eser*., s. 377.

¹² Latifi, *Tezkire*. Der-Saadet 1314. s. 243-244.

‘İşkî’yâ t̄ālî’uña ‘ışk olsun
Gerçi nazmuñ kötü sitäreñ iyi¹³

Âşık Çelebi ve *Kāmusu’l-A’lām*’da hemen hemen aynı şeyleri tekrarlarlar¹⁴. Sehi tezkiresinde verilen bilgi ise oldukça değişiktir ve aynen şöyledir: “Merhūm Sultān Mehmed şā’irlerindendir. Ol zamānda ziyāde raġbeti var idi. Hergāh pādīşahuñ mülāzemeti ile müşerref olup müşāhib düşmüş, fāzıl, kavā’id-i eş’ārī güzel zabt itmiş, tarz-ı ġazeli ve uslūb-ı nazmı hūb bilürdi¹⁵”. Ayrıca *Hadīkatü’l-Cevāmi’* de adının Aşkî Mehmet Efendi olduğu ve Balat, Paşa Hamamı sokağında halen ibadete açık bir mescidi olduğu kayıtlıdır¹⁶. Yine burada da Latifi tezkiresinde rastladığımız bilgileri görürüz ve mescidindeki mihrap önünde gömülü olduğunu öğreniriz. Bir de 888 /1483 Rebiülahırının ortalarında Mevlana Mehmed b. Mustafa imzası ile bir vakfiyesi vardır¹⁷.

British Museum’daki nüsha : OR 7079 numarada kayıtlı olan bu nüshanın başında *Kitāb-ı Heft Peyker ve Kaşr-ı Nu’mān Havernağ li-‘Aşkî Efendi* yazılıdır. Ve yine 2b yaprağının kenarında *Manzūme-i ‘Aşkî Efendi, Hikāye-i Heft Peyker ve Kaşr-ı Havernağ-ı Nu’mānī* yazısını okuruz. Kitap 2b’den başlayarak 152b’ye kadar devam eder. Her yaprağın bir yüzünde 17 beyit vardır ve harekesiz nesihle yazılmıştır. Kitap sonradan ciltlenmiştir. Ölçüleri : dıştan 22.2 X 16 cm, yazının kapladığı yer ise 17 X 9.6 cm.dir.

Başlangıç beyti: Ol Ĥudā nāmı-y-le ki Behrām u Ĥūr
Buldılar andan felekde zūr u nūr

Son beyti : Baht olup devletüñ ile qarīn
İzid olsun tapuña yār u mu’īn

Nizamî’nin *Heft Peyker*’i *Fā’ilātün Mefā’ilün Fa’lün* ile yazıldığı halde Aşkî tercümesini *Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün* ile yapmıştır. Aşkî esere *münâcâtla* başlar. *Münâcât* 2b’den 4a’ya kadar devam ettikten sonra *tevhîd* kısmı gelir. *Tevhîd*’in son kısmında ilk kez Aşkî’nin adına rastlarız:

¹³ Latifi, *ayni eser, ayni yer*.

¹⁴ Âşık Çelebi, *Meşâirü’ş-Şü’erā*. Millet Kütüphanesi, Tarih Yazmaları No. 772. s. 470; Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-su’ara.*, yayın: G.M. Meredith-Owens., London 1971., 176a.

¹⁵ Sehi, *Heft Behişt*, İstanbul 1326. s. 68.

¹⁶ Ayvansarayi, *Hadīkatü’l-Cevāmi’*., C.I s. 196.

¹⁷ Ömer Lutfi Barkan, E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri.*, İstanbul 1970., s. 422.

- (6b) Taşîrümü bilüp dün ü gün 'aciz ile direm
İy Kâdir ü Kerim ü Raḥîm Âferîde-kâr
Rûz-ı su'âl 'Aşķî'ye luṭf eyle raḥm kıl
Urup günâhını yüzine itme şerm-sâr
'Afvuñ şeffî' ola günâhuma dilerem
Maḥrûm olmaya saña olan ümîz-vâr

Tevhîdin bitmesinden sonra *Mi'rac* bölümü başlar (8a). 9a'da yine Peygamber için terki-i bend şeklinde bir na't vardır. Yine bu terki-i bendin sonuna Aşķî mahlâsını kullanır.

- (11a) Başdan ayağa gerçi ki olmuş durur günâh
Luṭf-ı şefâ'atüñ-ile 'Aşķî'ye kıl nigâh

Bundan sonra sırası ile Ebubekir (11b), Ömer (11b), Osman (12a), Ali (12b), Hasan (13a), Hüseyin (13b) için övgüler vardır. Halbuki Nizamî'nin *Heft Peyker*'inde *Mi'rac* bölümünden hemen sonra *Der-sebeb-i nazm-ı Kitâb* kısmı gelir¹⁸. 13b'den başlayarak 14a'ya kadar Tanrı'ya, yazılan bu eserin padişah tarafından beğenilmesi için dua vardır:

- (14a) Hüsrev-i devrâna şîrin eylegil
Şöhretin ta Çin ü Mâçîn eylegil
Müşg-i 'anber-bîz eyle ḥâmemi
Dil-güşâ kıl pâdişâha nâmemi
Gül gibi eyle hemîşe surḥ-rû
Kim nazâr kılursa itsün ârzü
.....
(14b) 'Aklumın 'aynın mükeḥḥel eylegil
Müşkilümin ḳamusın ḥall eylegil
Zihnümi pâk it fesâḥat vir dile
Derkümi ḥûb eyle ḳuvvet vir dile
Râst-rev eyle hemîşe fikrümü
Sakla âfetden bu zîbâ bîkrümü
'Âleme olsun humâyûn maḳdemi
Hüsrev-i devrânuñ olsun maḥremi
Nazır olan şüret-i zîbâsına
Vâmîḳ olsun nazmınuñ 'Azrâsına
Gecdügince sâl ü meh leyl ü nehâr
Olmasun hergiz ḥazân bu nev-bahâr

¹⁸ Nizami, *Heft Peyker*, yayın: Hüseyin Pejman Bahtiyari, Tahran 1344. s. 8-12.

14b'nin sonunda İslâm Padişahına dua faslı gelir (*Der-du'â-yı Pâdişâh-ı İslâm*). Fakat 15b'den 16a'ya geçerken konu birden kesilerek yine *Heft Peyker*'in tercüme edilme nedenini anlatan bir bölüm gelir. Buna bakarak burada bir yaprağın kopuk olduğunu söyleyebiliriz. Zira padişaha dua kısmı ile *sebeb-i nazm-ı kitâb* karışmış gibidir. Her bölüme bir başlık adı koyan Aşkî'nin bu bölümleri de birbirinden ayırması gerekirdi. Ve bence de böyle yapmıştır; fakat kopan yaprakla birlikte bu bölüm de ortadan kaybolmuştur. Bu yüzden de eserin hangi padişah için yazıldığını öğrenemiyoruz. Yazıldığı tarihten onun Fatih Sultân Mehmet için yazıldığı sonucuna varırız (Bu arada, ilerideki kimi yaprakların kitap ciltlenirken sıralarının karıştığını belirtmek yerinde olur).

Devrin padişahından bahsedilen beyitler:

(14b) Hâk-ı pâyına kômışdur feth fark
Fitne durur âb-ı şemşirinde gark

(15b) Feth ü nuşret leşkerinüñ reh-beri
Avn-i Yezdân devletinüñ yâveri
Ungurus u Rûs u Eflâk u Freng
Küşte-i şemşiri durur rûz-ı ceng
Eb u cecden gâzîdur kıtur gazâ
Râzîdur andan hudâ vü Muştafâ

padişahın ismi geçmeden yukarıda da bahsettiğim gibi bir atlama olur ve eserin yazılma nedenine geçilir:

(16a) Eyle kılsun nâle tab'üñ bülbüli
Bülbül olsun aña Nevrûzuñ güli
Ravzatu'l-envâr durur hâtırüñ
Rûh-ı kudsîdur dün ü gün nâşırüñ
Nazmuña bir vech-ile vir zîveri
Mihir-ile işiden olsun Müşteri
Leylde târ ile efsün eylegil
Husrev u Şîrin'i Mecnûn eylegil
Zihn-i pâküñ Mağzenü'l-Esrârdur
Tab'-ı hûbuñ Maṭla'u'l-Envârdur

Sözlerüni hûb u zîbâ söylegil
 Mantıku't-Ṭayr âşikârâ eylegil
 Bâg-ı 'âlemde düzet bir Gülsitân
 Gülşen-i huld olsun andan Böstân
 Sûz-ı dilden sözde eyle kıl hürüş
 Vîsesin Râmîn unutsun dutsa güş
 Devlet ü ikbâle isterseñ şeref
 Söze düriş itme 'ömrüni telef
 Yok durur bu çarh mihrinde vefâ
 Sâyesi-y-ile Humâyündür Humâ
 Sen dahi sözüñle bulduñ şöhreti
 Yâdigâruñ kılmağa kıl himmeti
 Dürişüp ferdâne ma'nâ hâşıl it
 Heft Peyker'den bekâret zâyil it
 Yüz urup didüm eyâ Dârâ-yı dehr
 Oldı 'adlûñ-ile râhat il ü şeh
 Bende de ne kâdr u ne miqdâr ola
 Himmeti şâbuñ meger kim yâr ola
 Çünkü himmet ide şeh bir çäkere
 Bula kudret hüküm ide baħr u bere
 Ṭâlî'-i bîdârum itmez ise h'vâb
 Dinile şeh devletünde bu kitâb
 Himmet-i şâh ile dutup hâmeyi
 Nazm kıldum nâmına bu nâmeyi

Bu parçadan bu bölümün *Sebeb-i nazm-ı kitâb* olduğunu anlıyoruz. Başının eksik olmasına rağmen bize epey bilgi veren bu bölüm *Heft Peyker* çevirisinin padişahca istendiğini açıklıyor. Tezkirecilerin ve kimi şairlerin Aşkî'yi talihli saymalarının hiç de abartma olmadığı bu bölümden açıkça anlaşılıyor. Zira Aşkî bile kendisini talihli görür, çünkü padişahın lutfuna uğramış kendisinden *Heft Peyker*'in çevirisi istenmiştir. Aşkî yukarda gördüğümüz üzere bu eseri padişahın adına yazdığını da belirtir ve o zamana dek uyanık olan bahtının devam etmesi için de ayrıca dua eder. *Mihr ü Müşteri*, *Leylî vü Mecnûn*, *Husrev ü Şîrîn*, *Mahzenü'l-Esrâr*, *Mantıku't-Ṭayr*, *Gülistân*, *Böstân*, *Vîse vü Râmîn* arasından *Heft Peyker* seçilir ve Aşkî'ye bu eserin tercüme

edilmesi söylenir. Yukarıda verilen manzum parçadan anladığımız kadarıyla Aşkî'nin nazmı hiç de tezkirecilerin (Sehi dışında) söylediği kadar tatsız tuzsuz değildir. Vezne dikkat ettiği gibi edebi sanatlara da dikkat etmiş hatta çeşitli kelime oyunları ve cinaslar yaparak çeviriyi kuru bir aktarma olmaktan kurtarmıştır.

- Örneğin: (25b) *Qavsdan çün tîrini Behrâm-ı Ğûr*
Atdı yirin ejdehânuñ itdi ğûr
- (25b) *Doğunup iki gözini kıldı kûr*
Viridi ğûrûñ dâdını Behrâm-ı Ğûr
- (25a) *Giru ğâr-ı târ içine çekdi renc*
Gunc-ı ğâr-ı târı buldı tolu genc
- (56a) *Qomış adını İrem Ārâm-ı dil*
Anda bulunduğı için ârâm-ı dil
- (62a) *Sarmaşırken ol meh-ile mihr-ile*
Bir şadef buldum tururdu mühr-ile
Biliridüm çün benümle mihrini
Luţf-ile ben dağı açdum mührini
- (70a) *Tûti-i hindû meh-i şekker-kelâm*
Kıldı çünkim kışşayı şâha tamâm
- (81a) *Ugradılar gide gide bir yire*
K'anı görse hürî firdevsin yire
- (85a) *Saht sermâ-y-idi hem qalb-i şitâ*
Gülsitân olmuşidi qalb-i şitâ

Son beyitte gördüğümüz kalp sanatını Dâi (ölm. 1427?)'nin meşhur *kıl* redifli kasidesinde şu şekilde görürüz:

- İşk odını gönülde yakup ol oda ısın*
Qalb-i şitâyı âteş-ile lâle-zâr kıll¹⁹
- (86a) *Utanurdu 'arızından yâsemen*
Çonca ağzın ansa yumardı dehen
- (107a) *Geh şorardı qandini mahmur var*
Geh emerdi şehdini zenbûr var

¹⁹ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, İstanbul 1967, s. 39.

Burada vermiş olduğumuz örnekler dışında diyebilirim ki hemen her beyitte Klasik Divan Edebiyatında görülen benzetmeler ve bütün diğer sanatlar göze çarpmaktadır²⁰.

Eserin ne zaman tercüme edildiği meselesine gelince 152b'de *Der-ḥātīme-i kitāb* başlığı altında Aşkî eseri tercüme ettiği tarihi verdiği gibi eserin içinde kaç beyit olduğunu da açıklar:

(151a) Der ḥātīme-i kitāb

Nitekim şubḥ u seher ber-ḥāste

Bıkr-i fikrüm oldu çün ārāste

Bir şehūn nāmına itdüm nām-zād

K'āstānı çākeridür keykubād

Ol şehinşāh-ı cihāndur āsmān

Görmedi mānendi bir şāhib-kırān

Taht-ı Rūma çıkup urınalı tāc

Cizye virür Çīn ü Hindistān ḥarāc

Oldı 'adli āfitābından münīr

Taḥ-ı Cemşīd ü külāh-ı Erdeşīr

Hidmetinde āfitāb öper zemīn

Āferīnīş 'adli-y-iledür emīn

(151b) Buncılayın nāme-i ḥātīr-güşā

Ancılayın şehriyāradur sezā

Güş kılup ger iderise pesend

Ola taḥtı gibi dā'im ser-bülend

Her ne kim nazımında durur nik ü bed

Remzdür kamu işārāt-ı ḥıred

Sözi efsāne degül ta'līmdür

Beytinün biri yidi iklīmdür

Kaḅı beytine ki olna nazar

Ṭolu görünür zer ü dürr ü güher

.....

(152a) Mışra'ınuñ biri la'l ü biri dūr

Hāli da'vīden velī ma'ni-y-le pūr

²⁰ Fazla bilgi için bak. Ağah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul 1943.

Ayru ayru her biri efsānenüñ
 Şem'dür ser-bāzı bir pervānenüñ
 Dest-nā-bürde bu birkaç dāsītān
 Kim işitmemişidi gūş-ı cihān
 Gonca bigi bıkır idi mestüridi
 Zulmet içinde sanasın nüridi
 Dest-i zihnüm burka'n dūr eyledi
 Ehl-i dil olana manzūr eyledi

.....
 Dilerem bu nāmeyi iy bī-niyāz
 'Ālem içinde kılasın ser-firāz

Der-ḥātīme-i kitāb

İy ki 'ālem şanadur ümmīd-vār
 Olmasun sensüz cihānda rūzigār
 Bendedür çarḥ işigünde ḥalka-gūş
 Devletinüñ virdini okur suruş
 Āfitāb-ı lūtfuñ iderse nazar
 Rūy-ı şama ola mānend-i seḥer
 Lutf-ile sen cürm-baḥş u 'ayb-pūş
 Kahr-ile nār-süz u baḥr-cūş
 Himmetüñ ben bendeye oldu çünki yār
 Zihnümi gör nice oldu siḥr-kār

(152b) Heşt-şad u şast olmuşdı tamām²¹
 Kim bu nāme nazmda buldı niżām
 Ger sorılsa nicedür bu nazm-ı dūr
 Beş biñ altı yüz on iki dānedür
 Müşg ü 'anber-bār idüp ḥāmeyi²²
 Nāmuña yazup didüm bu nāmeyi
 Luṭf-ı ma'nīsın eger gūş idesin
 Zindegānī ābını nūş idesin

²¹ Metinde هشتصد و شصت و يك اولشىدى تمام

²² Metinde خانہ

Husrevâ gerçi hazâyin çok durur
Her biri tolu zer ü yakut u dür
Bu hazîne hâş der-gâhuñ durur
Dehr durduğınca hem-râhuñ durur
Bu sözi kim hıfz idinmişdür melek
Devletüñ viridi-y-le hatm itsem gerek
Her ne yirde k'olasın devletle ol
Rezm-i ruzî olcağ fırsatla ol
Dilegünce devr eylesün felek
İşiginüñ bendesi olsun melek
Baht olup devletüñ-ile qarın
İzid olsun tapuna yâr u mu'în

Kitabın sonunda verilen bilgiden eserin 861/1456-57'de çevrildiğini anladığımız gibi daha önce de zikrettiğim gibi devri ve hangi Aşkî olduğu üzerinde de bir karara varabiliriz. Yine Aşkî'nin kendi deyişine göre *Heft Peyker*'in Klasik Divan Edebiyatında ilk kez ele alındığını ve çevrildiğini de ileri sürebiliriz.

Eserin Konusu: Behram'ın Doğuşu

Zalim bir padişah olan İran padişahı Yezdicerd'in günün birinde bir oğlu olur. Adını Behram koyarlar. Babası bütün bilginleri ve yıldız-bakıcılarını toplayarak oğlunun geleceğini öğrenmek ister. Hepsi de Behram'ın bütün Acem mülkünü elinde tutacağını söylerler. Yezdicerd, Yemen hükümdarı Numan'ı çağırarak ondan bütün bildiklerini Behram'a öğretmesini ister. Nu'man Behram'ı alarak ülkesine döner ve gece gündüz bildiklerini ona öğretmeğe başlar. (16b-18a)

Nu'man'ın Behram için bir köşk yaptırması

Şah Nu'man bir gün oğlu Münzir'e havanın çok sıcak olduğunu ve Behram'ın bu ağır havaya dayanamayacak kadar narin olduğunu söylemesi üzerine Münzir bütün mühendisleri ve ustaları babasının huzuruna çağırır. Her biri bir bina planı düzenler, fakat Nu'man hiç birini beğenmez. Sonunda Rum ülkesinden Sinmar²³ adlı üstad birisini çağırırlar. Sinmar hem mimar hem de nakkaştır. Sinmar Havarnak adı verilen binayı bitirir, Nu'man sarayı çok

²³ Aslı Sinimmar olmalı. Fakat metinde *Sinmar* olarak geçiyor.

beğenir ve bu sarayın yeryüzünde tek kalması için de Sinmar'ı burçlardan attırarak öldürtür. (18a-20b)

Şah Nu'man'ın kaybolması

Behram kendisi için yapılan bu saraya yerleşir. Günün birinde Nu'man'la birlikte sarayda otururlarken veziri Nu'man'a:

Ma'rifet cāmından içseñ şerbeti
Görmezidüñ bu cihāndan zaḥmeti

der. Bunu işiten Nu'man bir tuhaf olur, sonra evine gelerek her şeyini bırakır, yabana doğru çıkar gider. Halk günlerce matem tutar. Matemleri sona erince oğlu Münzir'ü yerine şah yaparlar. (20b-22b)

*Behram'ın kahramanlığı, Ejdehayı öldürmesi ve
Mağarada hazine bulması*

Behram'ın Aşkar adlı bir atı vardır. Ne zaman ava gitse onunla gider. Behram bir gün yine Aşkar'ı alarak ava çıkar. Derken birden bir feryat duyarlar. Bir de bakarlar ki bir erkek arslan bir yaban eşeğini tutmuş. Hemen Behram okunu hazırlar ve onların üzerine atar. Ok her ikisini birden delerek geçer:

İkisinden geçdi gömüldi yire
Āferin olsun onuñ gibi ere (24a)

Bu olaydan sonra Behram'a *Behram Gûr* adını verirler

Didiler ol gündən aña şîr-zûr
Dâver-i giti-sitân Behrâm Gûr (24a)

Behram'ın bu arslan ve yaban eşeği macerası şehire yayıldıkça yayılır. Bunun üzerine Münzir bu sahneyi Havernak sarayının duvarlarına resmettirir. Behram yine bir gün avdayken bir gûr görür, gûr bir arslandan kaçmaktadır. Behram da gûru kovalamağa başlar. Derken bir mağara önüne gelirler. Mağara içinde bir ejdeha vardır. Ejdeha derhal gûru yutar. Behram da ejdehayı öldürerek karnını yarar ve gûru çıkarır:

Ḳavsden çün tîrine Behrâm Ğûr
Atdı yirin ejdehānuñ itdi Ğûr
Ejdehā açmışdı iki gözün ferāḥ
Kim gelüp dokındı ol tîr-i dü-şāḥ
Dokınup iki gözünü kıldı kûr
Virdi Ğûruñ dādını Behrâm-ı Ğûr (25b)

Ejdahayı öldürdükten sonra mağaraya giren Behram mağarada bir hazine bulur. Hazineyi develere yükleyerek babasına, Münzir'in oğlu Nu'man'a va Münzir'e pek çok hediyeler gönderir. Bu kez sarayın duvarlarına Behram'ın ejdeha ile boğuşmasını gösteren sahneler resmedilir. (22b-25b)

Behram'ın yedi padişah kızının resmini görmesi

Behram bir gün sarayda gezerken yolu bir odaya uğrar. Kapısını açtırıp içeri girince odanın duvarlarında 7 güzel kız resmi görür. Bu kızların her biri bir iklimin sultanının kızıdır. Hind padişahının, Çin hakanının, Saklap ve Mağrip şahının, Harezmsahın, Rum kayserisinin ve Kisranın kızları olan bu 7 güzel kızın adları sırası ile, *Fûrek*, *Yağma-naz*, *Nesrin-nûş*, *Azeryûn*, *Hoş-perî* ve *Humâ'dır* :

Fûrek adlu rây-ı hinduñ duhteri
Şemsten zibâ vü enver peykeri
Duhter-i hâkân-ı çin serv-i çemen
Adı Yağma-nâz u şüh u pür-fiten
Duhter-i Sıkılab Nesrin-nûş nâm
Âsumân-ı hüsnde bedr-i tamâm
Şâh-ı mağrib duht-ı Âzer-yünidi
Şemsten meh gibi rüz-efzünidi
Duhter-i Hârezm-şahuñ Hoş-perî
Yüzi gül salınışı kebk-i derî
Duht-ı Kayser dâver-i pâkîze-rây
Hem Humâyünidi hem nâmı Humây
Duht-ı Kisrâ nesl-i Keykâvusdan
Dürsti nâmı güzel tâvûsdan (27a)

Ayrıca bu kızların Behram Gûr'a ait olduğu da yazılıdır. Behram bunları okuduktan sonra odadan çıkar ve odanın kimseye açılmamasını söyler. (25b-28a)

Beylerin Behram'ın merdliğini babasına iletmeleri

Kimi beyler Yezdicerd'e oğlu Behram'ın kahramanlıklarından bahsederlerse de babası Behram'ı kıskanarak Yemen'den çağırılmaz:

Ger getürem şimdi katuma anı
Halk görüp anı, unıda beni (28b)

Behram'ın babasının ölümünü işiderek tahtını istemesi

Babasının ölümü üzerine İran halkı Behram'ı hatırlamaz bile. Çünkü babasının zulmünden bıkmış usanmışlardır. Ayrıca Behram'ın bir Acemden daha çok bir Arap olduğunu düşünürler:

Didiler kim bir beyâbân-ı 'Arab
 Hizmetinde öğrenen 'ilm ü edeb
 'İlm-ile 'âlemde olursa 'alem
 Olmaya Hüsrev-i mülk-i 'Acem
 Ol ki yimişdür 'Arabda perveriş
 Nice bitüre 'Acem mülkinde iş
 Bulalar Tâzî olanlar mâl u gene
 Fârisiler yiyeler endüh u renc
 Kimse dilemez Behrâm ola şâh
 Şâh oldu diledi çünkim İlah (29a)

Ve böylece bir akıllı kişiyi başa geçirerek onu padişah yaparlar. Behram bunu duyarak babasının öldüğünü anlar, matemden sonra Aşkar'a biner ve babasının tahtını istemek üzere asker toplar. Behram'ın 100 bin kişilik bir ordu ile yola çıktığını haber alan İran beyleri yeni şahları ile konuştuktan sonra Behram'a bir mektup göndermeğe karar verirler. Bu mektupta İranlıların Behram'ı istemediği yazılıdır. Bu mektubu alan Behram onlara bir cevap yazarak babasının yaptığı kötü işlerden kendisinin sorumlu tutulmamasını, kendisinin İran'ın törelerine göre iki arslanın ortasından tacı alarak şah yapılmasını diler. Mektup okunur ve Behram şahlığa kabul edilir. Bunun üzerine Behram iki vahşi arslan arasından tacı alarak babasının yerine geçer. (29a-36b)

Behram'ın babasının tahtına geçmesi

Behram bütün bu olanların Tanrı'dan geldiğini, kendi gücü ve kılıcı ile bir ilgisi olmadığını düşünerek adil ve dürüst olmağa kendi kendine söz verir. Yine bir gün avlanırken o yörede bir hakîm olduğunu öğrenerek onu görmeğe gider ve onun öğütlerini dinler.

İran halkı Behram'ın adaletinden çok memnundur. Her şey o kadar boldur ki bu arada Tanrı'ya şükretmeyi unuturlar. Bunun üzerine kıtlık başlar. Behram bunu duyar duymaz şehrin bütün anbarlarını açarak halka dağıtır ve Tanrı'ya halkına ölüm ve kıtlık vermemesi için yalvarır. Halk tekrar mutluluğa kavuşur. Yiyip içip iştret etmeğe başlar. (37a-44b)

Behram'ın Cariyesi Fitne ile macerası

Behram şahın Fitne adlı bir cariyesi vardır. Şah ava gittiği zaman Fitne'yi de birlikte alır. Fitne de av sırasında saz çalıp şahı eğlendirmek için şarkı söyler. Yine bir gün Behram yaban eşiği avlamak üzere Fitne'yi de alarak ava gider. Şah avlandıkça Fitne'nin onu ögen birtakım sözler söylemesini beklerse de Fitne ağzını açıp hiç bir şey demez. Bunun üzerine Behram şu karşıdan gelen gûru nasıl öldüreyim diye sorar Fitne kulağından vurmasını söyler. Behram onun dediğini yerine getirir ve nasıl diye Fitne'ye sorar. Fitne de "Sen bunu kuvvetinden dolayı değil buna alıştığın için yapıyorsun" diyince Behram çok kızar ve hemen yanındaki ser-heng'e kızı alarak öldürmesini emreder. Ser-heng kızı alıp eve getirir. Bu kez Fitne ser-heng'e kendisini öldürmemesi için yalvarmağa başlar. Şah çok kızdığı için böyle bir emir verdi; eğer yarın beni sorar da öldüğüm için üzülmezse o zaman beni öldürsün der. Gerçekten de şah Fitne'yi sorar. Öldüğünü öğrenince pek üzülür. Bunun üzerine ser-heng yüksek bir saray yaptırır. Fitne bu sarayda bir inek yavrusunu her gün yukarı çıkarıp indirerek kendisini buna alıştırır. Hayvan büyürse de işi her gün yaparak kendisini alıştırdığı için hiç bir güçlük çekmez.

Bir gün şah yine avlanırken bu sarayı görerek kimin olduğunu sorar. Ser-heng'de onu saraya davet eder. Ser-heng bu sarayda bir kız olduğunu ve onun bu hünerini anlatır. Şah inanmaz ve kendi önünde yapılmasını ister. Fitne yüzü kapalı gelerek ineği kucaklar, 60 ayak yükseklikteki sarayın tepesine çıkarır ve indirir. Behram: Gücüne bu denli güvenme kendini buna alıştırdığın için kolay taşıyorsun diyince Fitne peçesini açarak kendini gösterir. Şah Fitne'yi tanıyarak sevinir.

(Elimdeki nüshada -ki şimdilik tek nüshadır- 47b'den 48a'ya geçerken göze çarpıcı bir atlama vardır. Bu arada 48, 49, 50, 51, 52, 53. yapraklarda sıra bakımından, muhtemelen ciltlenirken birbirine karışmışlardır. Nizami'nin eseri ile karşılaştığımızda bu atlamanın" *Behram'ın yedi iklim padişahlarından kızlarını istemesi* bölümü olduğunu anlarız.)

Şehre dönen Behram büyük bir ziyafet hazırlar. Bu ziyafette Şeyde adlı biri Behram için bir kasr yapacağını, bu kasrın yedi künbedi olacağını ve bu yedi künbedin her birinin bir yıldızı ve bir rengi göstereceğini söyler. Bu yıldızlar ve renkler sırası ile şunlardır: Keyvanı kara, güneşi sarı, zühreyi beyaz, utariti mavi, ayı yeşil, müşteriye sandal, merihi ise kırmızı renk temsil etmektedir. Ayrıca Şeyde yedi iklim padişahı kızlarının her birinin bir künbette oturacağını ve padişahın haftanın günlerini bu künbetleri ziyaret ederek geçireceğini söyler.

Şeyde kasrı bitirir. Behram haftanın günlerini, her gün gittiği künbedin renginde elbiseler giyerek geçirmeğe başlar. (45a - 53a)

Birinci günün hikâyesi

Behram siyahlar giyerek siyah renkli künbetteki Hint padişahı kızını görmeğe gider. Yiyip içtikten sonra ondan kendisine bir hikâye anlatmasını ister. Hikâye kısaca şöyledir: "Sarayda kendi beyaz olduğu halde her daim siyahlar giyinen bir kadın, kahya vardır. Kendisinden bunun nedeni sorulunca, o da hikâyesini onlara anlatır. Kendisi Ferharda cömert bir şahın cariyesidir. Günün birinde şah ortadan kaybolur, bir nice gün sonra döner fakat siyahlar içindedir. O da başından geçenleri cariyesine anlatır. Misafirhanesine bir garip kişi gelir. Giydiği şeyler baştan başa siyahtır. Kendisine nedenini sorunca bir ah eder ve bu sözden vazgeçin, hiç Ankadan bahsedilir mi? der. İsrar edince Çin'de büyük bir şehir olduğunu ve bu şehir halkının hep siyah giydiklerini söyler. Ertesi gün tekrar yola koyulur. Şah da arkadan merakla kapılarak yollara düşer ve Çin'deki o şehri arar. Sonunda geze geze o şehri bularak orada yaşamağa başlar. Orada bir kasapla arkadaş olur ve ona niçin siyah giyindiklerini sorar. Kasap sana bu gece bunun nedenini anlatayım diyerek gece yarısı şahı alarak bir harabelik yere getirir. Önüne iple bağlı bir sepet koyarak içine gir ve müşkülünü hallet der. Şah sepet içine girince sepet havalanır. Gide gide bir mil üzerine oturur ve sepetle ip kaybolur. Şah gözlerini kapayarak kendini Hakk'a teslim eder. O sırada bir kuş gelerek o mil üzerine konar. Kuş havalandığı zaman şah kuşun kanadına tutunarak onun uçtuğu yere onunla birlikte uçar. Kuş çiçek dolu bir yere iner. Burası İrem bağı kadar güzel bir yerdir. Akşam olunca güzel kızlar çıkar. İçlerinden bir tanesi hepsinden güzeldir:

Bir güneş gördüm görindi dürdan
Nâ-bedîd itdi semâyı nürdan

Didi iy münislerüm hem-demlerüm
Sizlersiz dün ü gün mahremlerüm

Hâtırüm bu gice itmez hiç qarâr
Şöyle beñzer âdemiden kimse var

Bir uğurdan kamunuz turuñ uru
Çevresin bu cäyuñ eyleñ cüst ü cü (59b)

derken şahı bulur getirirler. Yeme içme olur. Şah bizzat o güzelin kendisini istedikçe o, ona bir cariyesini verir. Bu böylece 39 gece devam eder. Son ge-

ce şah isteğinde ısrar edince kendisini yine o sepetin içinde bulur. Bu olaydan sonra şah da siyahlar giyinmeğe başlar. Hikâyeyi şahdan duyan cariyeye de siyahlar giyinir. Hint padişahının kızının hikâyesi burada biter (53a - 70a)

İkinci günün hikâyesi

Behram sarı renkli elbiseleriyle sarı renkli künbedi ziyaret eder ve yine kendisine bir hikâye anlatılmasını ister. Bu günün hikâyesi ise şöyledir: Irakda adil bir şeh vardır. Yalnızlıktan sıkılarak bir cariyeye almak ister. Fakat sarayda yaşayan ihtiyar bir kadının kıskırtmasıyla aldığı cariyeler hafta geçmeden kendine asi olurlar o da onları satar. Günün birinde Hita'dan gelen bir tacirin getirdiği cariyelerden birini, tacirin kızın huyunu kötülemesine rağmen alır. Cariye şeh çok iyi hizmet eder fakat hiç yaklaşmaz. Yine ihtiyar kadın gelerek bu yeni gelen cariyeyi de şaha karşı kıskırtmaya çalışırsa da cariyeye aldanmaz. Kapıdan olanları işiden şeh cariyesine can u gönülden bağlanır. Bir gün yalnızken cariyesine niçin erkeklerden kaçtığını sorar ve kendisine doğru cevap vermesini söyleyerek Süleyman Peygamber ile Belkis'in hikâyesini anlatır. Kız da arada iki taraflı sevgi olması gerektiğini düşünerek şimdiye kadar kimseye yaklaşmadığını söyler. O da şeh niçin şimdiye dek almış olduğu cariyeleri sattığını sorar. Şeh de onlardan gerçek bir sevgi görmediği cevabını verir. Fakat onu çok beğendiğini ve onsuz olamayacağını ekler. Fakat cariyeye yine şehi kendisine yaklaştırmaz. Şeh ihtiyar kadından akıl alarak günlerini bir başka güzelle geçirmeğe başlar. Bu kez cariyeye şehi kıskanır fakat yine görevini yerine getirmekte kusur etmez. Sonunda sabrı tükenerek şeh niye böyle yaptığını sorar. Şeh de eğer sen beni kabul edersen başka kimseye gönül vermem der. Böylece ikisi birbirini bulur. İkinci hikâye de sona erer. (70b - 77b)

Üçüncü günün hikâyesi

Behram üçüncü gün yeşil künbede gider. Padişahın hikâye isteği üzerine, kız başlar hikâyesini anlatmağa: Rum'da akıllı namuslu ve hünerli bir adam vardır. İsmi Büşr'dür. Büşr bir gün yolda bir güzel görerek âşık olur. Çareyi yer değiştirmekte bulan Büşr Kudüs'e doğru yola çıkar. Bu isteğini unuttuktan sonra tekrar Rum'a doğru gelirken yolda kendini beğenmiş bir adamla karşılaşır. Büşr ne derse ismi Melihâ olan adam o öyle değil böyledir diye akıl yürütür. Her şeyin nedenini bildiğini ileri süren ve durmadan bildiklerini tekrarlayan bu adamla bir yere gelirler. Orada bir ulu ağaç vardır, ağacın altında bir küp gömülüdür. Küpün içi su ile doludur. Melihâ Büşr'e yine bu nedir diye sorar, Büşr'ün cevabını beğenmeyerek buranın avcılarının

yeri olduğunu ve suyu tuzak olarak kullandıklarını anlatır. Orada konakladıktan sonra Meliha ben bu suyun içinde yıkanayım ve ahuları kurtarmak için de bu suyu boşaltayım der. Büşr'ün karşı koymasına aldırmadan suya girer. Küp sandıkları şey bir dipsiz kuyu olduğu için orada boğulur. Büşr Melihâ'yı oraya gömer ve üzerinden çıkan altınları saymadan adamın evini aramak üzere yola koyulur. Sonunda Melihâ'nın karısını bulur ve o kadının yolda görüp âşık olduğu kadın olduğunu hayretle görür. Sonunda Büşr kadını nikâhlar. Üçüncü hikâye de biter. (77b - 85a)

Dördüncü günüün hikâyesi

Dördüncü gün şah uykusundan pek mahmur kalkar. Hava kıştır ve günler kısadır. Behram o gün kırmızı kasra gider. Banu-yı Saklap onu karşılar. Akşam olunca Banu hikâyesine başlar: Rum ülkesinde çok güzel bir şehir vardır. Şehrin şahının da çok güzel bir kızı. Her fende bilgisi olan bu güzel kız tılsım ilmini de bilmektedir. Babasıyla birlikte yaşayan bu kızın şöhreti her yöne yayıldığı için birçok şehzade bu genç kızla evlenmek ister. Bunun üzerine bu güzel kız bir dağ üzerinde bir şato yaptırarak 4 şartı olduğunu ve ancak bu şartları yerine getirenle evleneceğini açıklar. Şartlardan birincisi adayın iyi namlı ve nükteden anlaması, ikincisi tılsımdan anlaması, üçüncüsü şatonun kapısının nerde olduğunu bulması, dördüncüsü ise genç kızın sorularına doğru cevap verilmesidir. Bunları bilmeyenler ise bu yolda başlarını verirler. Günlerden bir gün bir şehzade kızın resmini görerek ve şartlarını okuyarak ona âşık olur. Ne yapacağını bilmeden kentten kente gezerken bir mağarada bir azizin yaşadığını ve bütün bilimleri bildiğini duyarak bu azizi bulur, ondan gereken şeyleri öğrendikten sonra kale önüne gelerek tılsımları çözer ve kapıyı bulur. Kız şehzadeye şehre giderek kendisini orada babasının sarayında beklemesini söyler. Şehzadeye sorulacak sorular sessiz sorulacak ve yine sessiz cevap alınacaktır. Ertesi günü şehzade gelir kız da gelerek perde arkasına geçerek sorularını sorar. Genç şehzade bütün sorulara yerinde cevaplar göndererek sultanı sevindirir. Bu kez kız babasına dönerek aradığını bulduğunu söyler. Babası ise bu sessiz konuşmadan hiçbir şey anlamadığını ve kendisine olanları açıklamasını ister. Sultan da babasına olanları bir bir anlatır:

(93b) Didi güşumdan iki gevher nuhust

Çıkarup viribidüm katına cüst

Dimek olardı bu 'ömr-i bâ-şitâb

İki gündür bes ne için bu 'azâb

Ol ki kodı üzerine üç güher
 Didi beş-ise daği ider güzer
 Ben ki seng-ile ol iki gevheri
 Hurd kıldum bile katup şekkeri
 Didüm aña kim bu 'ömr-i pür-heves
 Ārzūdan hāli olmaz bir nefes
 Karışupdur birbirine kıl nazar
 Rüz u şeb nitteki bu dürle şeker
 Nice olma fusūn u kīmyā
 Kim biri birinden olalar cüdā
 Şekker-ile gevheri ol nükte-gİR
 Cāma koyup dökdügi bu-y-idi şİR
 (94a) Hācet olmaya fusūn u kīmyā
 Katre-i şİR-ile olurlar cüdā
 Çünkü gönderdüm aña engüşteri
 Bildi kim olmuşam aña müşteri
 Daği gönderdügi ol yektā güher
 Kim degerdi kıymeti bir bedre zer
 Didügi olur baña ol nükte-gİR
 Cevherüñe cevherüme yok nazİR
 Bir anuñ mānend-i dürr-i şāh-vār
 Buluban ben eyledüm yanına yār
 Bulmadı ol iki dürre bir bedel
 Lā-cerem fikir idüp eyledi hıyel
 Mühre-i ezrak bulup ol hİle-kār
 Kıldı ol iki dür-i şāf-ile yār
 Didügi olurdu ol 'ālemde bir
 Bu iki meh çün bulunmadı nazİR
 İrmesün bunlara didi bed-nazar
 Mühre-i ezrakla kıldı def'-i zar
 Bağladugum mühreyi destüme cüst
 Rāzı olduğumu bildürdüm dürüst

Bunun üzerine şah ikisini bir araya getirir. Dördüncü hikāye de kırmızı rengin övülmesi ile sonuçlanır. (85a - 95a)

Beşinci günün hikâyesi

Behram mavi renkli elbiseler giyerek mavi renkli kasma gider ve yine bir hikâye ister. Mısır'da Mahan adında iyi bir kişi vardır. Bir gece geç vakte kadar içerler ve sonunda geceyi bağda geçirmeğe karar verirler. Mahan bahçede dolaşırken kendi ortağı olduğunu söyleyen biriyle karşılaşır. İçkinin vermiş olduğu sersemlikle o adamla birlikte yürümeğe başlar. Bu yürüyüş sabaha dek sürer. Mahan sabahleyin kendini dağlık ve mağaralık bir yerde bulur. Çevresi vahşi hayvanlarla doludur. Akşamleyin bir kadınla bir erkeğe rastgelir. Onlara halini anlatır. Onlar bu işin dev-peri işi olduğunu söyleyerek kendileriyle gelmesini söylerler. Yine sabaha dek yürürler. Ve sabahleyin Mahan yine kendini vahşi hayvanlar arasında görür. O akşam bir atlı görerek onunla yürür, bu atı da yine gerçek değildir. Nitekim bir süre sonra Mahan atını ejdeha gibi görmeğe başlar. Ertesi gün harap bir şekilde yürürken bir kuyu görerek içine girer. Oradaki pire derdini anlatır. İhtiyar ona eğer kalbinde karar olsaydı bu hayallere kapılmazdın der. Ona yol göstererek yolunda kararlı olmasını öğütler. Fakat Mahan gördüğü güzellere ve yemeklere dayanamaz. Yine bunlarla birlikte iken bu kez dilberler dev kesilirler. Mahan sabahleyin o çok güzel sandığı yerin ceheennem gibi bir yer olduğunu görerek Tanrı'dan kendisine yol göstermesini diler:

(108a) Yüz sürüp toprağa iy Hüdâ
Râhımı güm eyledüm ol reh-nümâ
.....

(108b) Yalunuz baña degülsin reh-nümâ
Reh-nümâ kamuya sensin iy Hüdâ
Nâliş idüp yaşlı eyledi gözin
Secde kıldı toprağa sürdi yüzün
Secdeden çünkim girü kaldırdı ser
Gördi turur bir 'azîz-i mu'teber
.....

(109a) Didi kim Hızram beni şaldı Hüdâ
Tâ seni kılam belâlardan rehâ

Böylece Hızır, Mahan'ı eski yerine götürür. Mahan dostlarını mavi giysiler içinde kendisi için yas tutarlarken bulur. Hikâyesini anlatır. O da dostları gibi mavi renk giyer. Hikâye mavi rengin övülmesi ile biter. (95a – 109b)

Altıncı günün hikâyesi

Behram şah ertesi sabah mavileri çıkarır. Sandali renk giyerek sandali Künbede misafir gider. Yine bir hikâye istemesi üzerine başlar banu anlatmaya: Bir şehirden iki delikanlı yola çıkar. İsimleri Hayr ile Şer'dir.

Sıcak bir yere gelirler. Şer su bulmanın zor olduğunu bilerek suyu saklar. Hayr susar ve Şer'den su ister. Şer vermez. Hayr yanında bulunan iki değerli inciye çıkararak, karşılığında su ister, fakat Şer'in istediği Hayr'ın gözleridir:

(111b) Baña bir gevher gerek kim anı ben
 Çün alam almayasın girü sen
 Hayr didi kim didigün ol güher
 Ne güher durur baña virgil haber
 Şer didi ol gevher çeşmüñ durur²⁴
 Kim kamu a'yânı hâzır ol görür
 Şu gerekse saña baña vir gözün
 Yoksa epsem yüri benden kes sözün

Şer sonunda Hayr'ın gözlerini ve yanındaki iki incisini alarak kaçar. O yörede yaşayan bir göçücü topluluk vardır. Nerede sulak yer bulurlarsa oraya giderler. Reisin kızı Hayr'ı bularak eve getirir. Kızın babası ona bir ağaç yaprağından merhem yaparak gözünü açar ve de kızını ona verir. Beraber göç ederler. Hayr giderken yanına hem göz hem de sar'a ilacını alır. Derken bir şehre gelirler. Padişahın kızı sar'ahdır. Hayr kızı iyileştirir. Vezirin kızı kördür, onu da iyi ederek her ikisini de alır. Şah ölünce onun yerine geçer.

Günlerden bir gün Hayr seyrederken Şerr'i görerek tanır. Yanına çağırır. Adını sorar. Sonra kendisini tanıtır. Şerr'de sen adına yakışan işi yap beni bağışla der. Hayr onu bağışlasa da Kürd onu öldürerek iki gevherini tekrar Hayr'a getirir. Hayr da onları Kürd'e armağan eder. (109b - 121b)

Yedinci günün hikâyesi

Cuma günü Behram beyazlar giyerek kasra gider. Kızın hikâyesi şöyledir: Bu hikâye annesinin dostlarından birinin hikâyesidir. Güzel bir delikanlının bir bağı vardır. Haftada bir bağına gelir. Bir gün yine bağına geldiğinde kapısını kapalı bulur. İçerden müzik sesi gelmektedir. Merak eder, duvardan bir delik açarak içeri girer. Haceyi hırsız sanarak döverler. Bağın sahibi olduğunu isbat etmek zorunda kalır. Bunun üzerine özür dilerler. Şehirde ne kadar güzel varsa hepsi buradadır, hangisini beğenirsen al, senindir derler. Hace dındardır ama yine de çardak gibi bir yere girerek başlar gözetlemeğe. İçlerinden birini çok beğenir. Dilberi yanına getirirler. Bu güzelle arasında çok ilginç bir konuşma geçer:

²⁴ Vezin bozuk, metinde de böyle.

(126b) Didi aduñ ne durur didi ki Baht
 Didi cāyuñ qanda durur didi taht
 Didi kim perdeñ ne perde didi sâz
 Didi pişeñ ne durur didi ki nâz
 Didi asluñ ne durur didi ki hūr
 Didi senden çeşm-i bed didi ki dūr
 Didi var mı buseye hengam-ı kâr
 Didi vaqtidür saķingil zīnhâr

Bunun üzerine Hâce sarılıp kızı öpmeğe başlar. Tam bu sırada çardak çöker, kendi bir yana kız bir yana gider. Hâce pek üzülür. Çengini eline alır ve aşkını çenkle anlatmağa başlar. O iki huri tekrar dilberi yanına getirirler. Bu kez bir kedi ağaçtaki bir kuşu yakalamak üzere atlayınca yine ikisi bir yana kaçar. Bu iş hep böyle devam eder. Hâce sonunda anlar ki suç kendisindedir. Zira harama el uzatmıştır. Kızı kendisine nikahlar. Böylece yedinci gün ve yedinci hikâye de biter. (121b - 132a)

Zalim Vezirin hikâyesi

Bir bahar günü Behram tahtında otururken bir haberci gelerek Çin tarafından bir ordunun üzerlerine geldiğini haber verir. Behram asker toplamak ve de hazineyi derlemek üzere hemen işe girişirse de hiç birini bulamaz. Meğer zalim vezir Ruşen-rast naibi de kendine uydurarak yıllardır halka zulmedermiş. Behram canının sıkıntısını geçirmek üzere ava gider. Avdayken susar ve bir yerde bir duman görerek oraya doğru gider. Bir çadır, çadırın önünde binden fazla koyun bir de asılı bir köpek görür. Çobana nedenini sorunca köpeğin adama ihanet ettiğini öğrenir. Behram şah bundan hisse kaparak kendi vezirinin ihanetini anlar. Şehre gelerek bu işi araştırır, kontrol ettiği defterlerden gerçeği öğrenerek veziri huzuruna getirterek durumu açıklar. Bundan sonra vezirin hapsedtiği 7 kişiyi seçerek onların şikâyetlerini dinler ve haklarını vererek serbest bırakır. Ertesi gün veziri halkın önünde astırır. Aradan beş gün geçmeden mal ve para yine toplanır. Çin hakani da Behram'a mektup yazarak bu işe kendisini vezirin kıskırttığını anlatır. (132 - 148a)

Behram'ın Sonu

Behram bir av sırasında bir yaban eşiği görerek izlemeğe başlar. Yaban eşiği bir mağaraya girer ve kaybolur. Arkadan Behram da aynı mağaraya

at sürer. Böylece gözden kaybolan Behram bir daha ortaya çıkmaz. (148a – 151a)

Heft Peyker'in konusu burada sona erer. Aşkî eserin başı ve kitabın bitiş bölümü dışında Nizamî'nin *Heft Peyker*'ini aynen Türkçe'ye çevirmiştir. Bunu daha açık görmek için Aşkî'nin çevirisinden vermiş olduğum örneklerden bir ikisinin Nizamî'deki şeklini vermenin uygun olacağı kanısındayım. Vermiş olduğum örnekler Bahtiyarî yayımından alınmıştır.

Behram'ın babasının ölümünden sonra İran halkı tarafından tahta geçirilmek istenmemesi:

کار ملک عجم نداند کرد	کان بیابانی عرب پرورد
پارسی زادگان رسند برنج	تا زیانرا دهد ولایت و گنج
چون خدا خواست بر نهاد کلاه (s. 53)	کسی نمیخواست کوشود برگاه

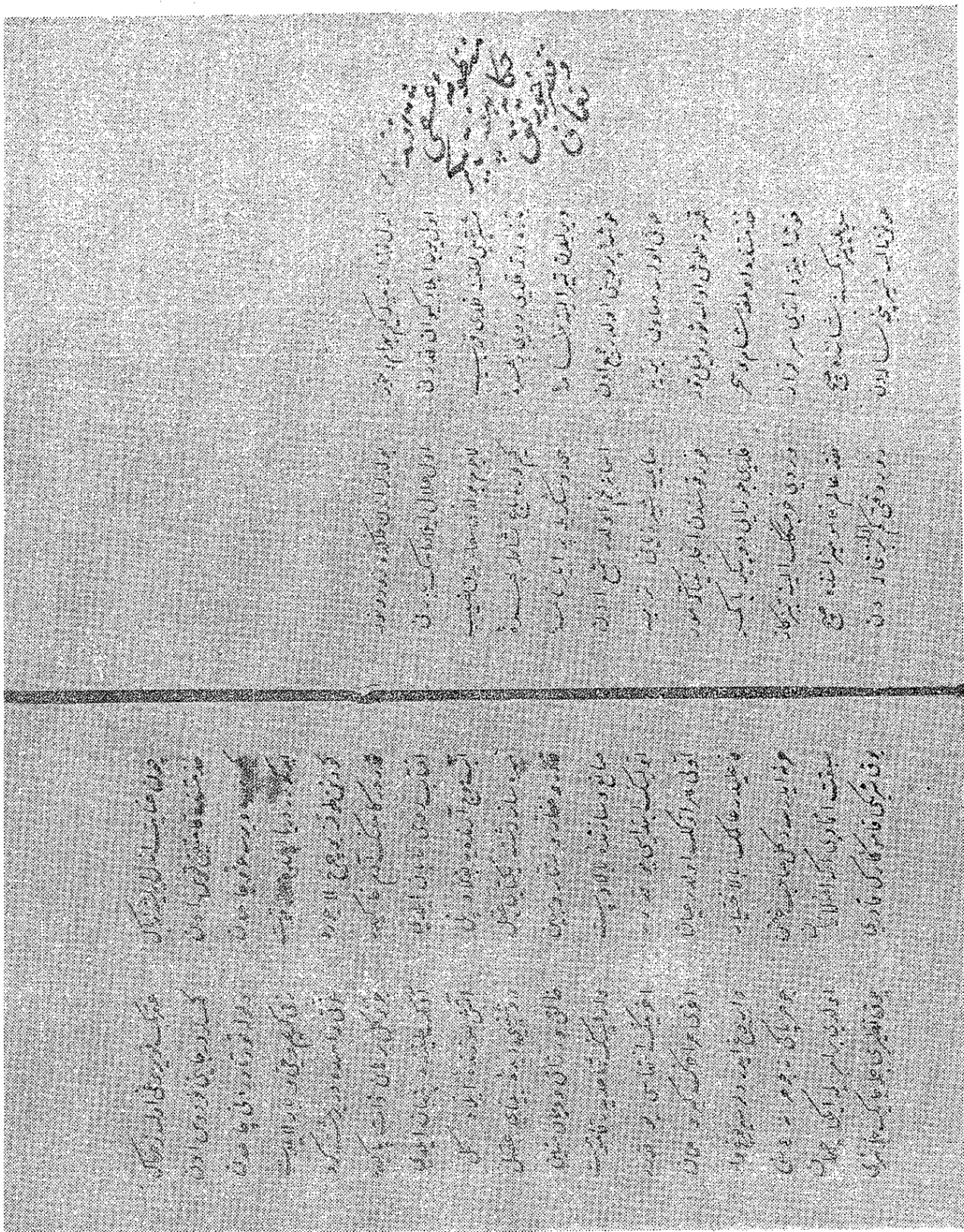
Son hikâyenin kahramanı ile sevgilisinin dedim-dedi şeklinde konuşmaları:

گفت نام تو چیست گفتا بخت	گفت جایب کجاست گفتا تخت
گفت اصل تو چیست گفتا نور	گفت چشم بد از تو گفتا دور
گفت پردهت چه پرده گفتا ساز	گفت شیوهت چه شیوه گفتا ناز
گفت بوسه دهیم گفتا شست	گفت هان وقت هست گفتا هست (s. 212 - 213)

Hayr ve Şer hikâyesinde Şerr'in Hayr'dan gözlerini istemesi:

خیر گفت آن چه گوهرست بگوی	تاسپارم بدست گوهر جوی
گفت شر آندو گوهر بصرست	کاین از آن آن ازین عزیز ترست (s. 190)

Aşkî'nin bu eserini tanıtmakla, 15. yüzyılda İran Edebiyatından esinlenerek çevrilen ve yazılan mesneviler içine, bir de Aşkî'ye ait *Heft Peyker* çevirisini katmış oluyoruz.

Heft Peyker 2b-3a (kitabın başı)

مایه‌ها و بره‌ها اولی نیکو نهاد
 سرزگور و بی‌شده تشنه‌ها حدنگ
 خیزش‌ها کیم اولی‌ها سرزگور
 دروغ و فتنه و خجندی زین کشت
 شش هفتاد و نوزده فتنه زده
 ارقن ارقن بی‌شده کیم سود که سپهر
 بخت و دوستی است که بی‌شده بی‌شده
 بوکلای بی‌شده خاطر کشت
 کوشش کوشش که اولی‌ها بی‌شده
 استخوانه و بی‌شده بی‌شده
 هر بری برده‌ها و بی‌شده
 لذت‌ها و بی‌شده بی‌شده
 اولی‌ها بی‌شده بی‌شده
 فتنه بی‌شده و بی‌شده بی‌شده
 سرزگور بی‌شده و بی‌شده بی‌شده
 خودی افکار و کوشش بی‌شده
 فتنه بی‌شده که اولی‌ها بی‌شده

حریفان بی‌شده بی‌شده
 ابرو و بی‌شده بی‌شده
 صفت بی‌شده و بی‌شده بی‌شده
 غوغای بی‌شده بی‌شده
 دست بی‌شده و بی‌شده بی‌شده
 سرزگور بی‌شده بی‌شده
 هر که اولی‌ها بی‌شده بی‌شده
 اقلی و کثرت بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 عالم بی‌شده بی‌شده
 اولی‌ها بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده
 بی‌شده بی‌شده بی‌شده

Heft Peyker 151b-152a (kitabın sonu)

<p> کیم نو بیا نطوره بولوی نطنام بشی یک الی تو زاون ایکی دانه ناکه یارب دیرم نو ناسه زنه کانی آینی نوتش این سن هرری طولوزر و یا قوت و در دسر طوره و غنجه سمر ایک در دولک در دبله ختم انتم کوک زرم روزی ادر لیمایق فرسته اول ایشو کک بنی اوله نیک </p>	<p> مشقده و صد و یک ایشدی کام کور لیه نیج در بو نغم در شک غنجه بار ایتم ضاه لفظ معنی سن اگر گوش این سن ضر و اکرم خنجر این چوقده بو سنینه خاص در کاکم در بو سنیم فقط اولش در تک مریه برده کراوش دولک اول دیکلونه دور ایلامون تک </p>
---	---

بخت اولد دولک لیله قهرین
 ایزد اولسون طایفه یار و محسین